

Alisha Rankin: *Panacea's Daughters. Noblewomen as Healers in Early Modern Germany. Chicago-London, The University of Chicago Press, 2013, 298 s. ISBN 10 226-92538-2*

Recenzovaná publikace „Dcery Panakeiny“ je první monografií Alishy Rankinové, členky Tuftsovy univerzity v massachusettském Medfordu, a odkaz na antickou bohyni léčení napovídá směr jejího zájmu. V centru její pozornosti se ocitly vysoce postavené německé šlechtičny, které získaly věhlas svými léčitelskými schopnostmi. Časově je práce vymezena přibližně roky 1520–1600. Během tohoto období se podle Rankinové změnila léčitelská praxe žen z nepřilži významné denní starosti o zdraví rodinných příslušníků a charitativních akcí k vysoce specializované činnosti, kterou oceňovali i graduovaní lékaři. Největší pozornost autorka věnovala posledním čtyřem dekadám 16. století, kdy došlo k výraznému rozšíření léčitelských aktivit prostých i vznešených žen a tyto aktivity se zřetelně obrazily v korespondenci, pozůstalostních inventářích, účetních knihách a především v rukopisných sbírkách receptur. Rankinová ve své monografii, o jejichž kvalitách svědčí i cena Geralda Strausse za rok 2014, shrnula výsledky dvacetiletého výzkumu prováděného v řadě německých i rakouských knihoven a archivů. Závěry, k nimž dospěla, jsou obohacem nejen pro naše znalosti dějin medicíny, dějin farmacie, farmakologie, alchymie, ale i pro studium fines příbuzenských vztahů, politických vazeb a vlivu náboženských zvratů. Z velkého množství přínosných informací, jež jsou v této knize obsaženy, přiblížím – kromě tematického rozvržení knihy – stručně pouze několik nejzajímavějších detailů.

Publikace je rozdělena na dva hlavní bloky. První z nich je věnován především zachycení medicínského dobového kontextu, do něhož pak autorka zasadila druhou část knihy, věnovanou jednotlivým studiím. Se zásadními tezemi a otázkami, které řeší dále, seznamuje čtenáře již v úvodu (*Introduction*, s. 1–22). První blok (*Contexts*) obsahuje dvě dále členěné části. První, *Noble Empirics* (s. 25–60), je věnována načrtnutí vzájemného propojení urozených léčitelek, jejich kontaktů prostřednictvím dopisů, osobní patronace, sdílení osvědčených receptur nebo spolupráce s univerzitně vzdělanými lékaři i prostými dodavateli surovin, potřebných pro výrobu léčiv. Tyto dámy se prokazatelně často samy účastnily destilací i dalších činností spojených s výrobou, a přesto tato práce nebyla považována za nepřiměřenou jejich sociálnímu postavení. Velmi zajímavá podkapitola *Patronage and Medical Gifts* (s. 33–35) popisuje vzájemnou pomoc šlechtičen při zprovožňování destilačních zařízení v místnostech či přímo destilačních domech a zprostředkování výroby originálně navržených baněk a nádob pro výrobu a uchování léčiv. Lze zde najít doklady o vysoce odborné znalosti účastnic z oblasti (al)chymie, která bývá dosud nahlížena spíše jako mužská doména. Druhá část *Art Written Down* postihuje v celé šíři proces vzniku jednotlivých receptur, výrobu léčiv a jejich složení. Recepty i léčivé prostředky se

staly zajímavou položkou, která byla součástí takřka „směnného obchodu“ mezi urozenými dámami. V souvislosti s tímto obchodem a kontakty docházelo zároveň k ověřování zkušeností s výrobou léčiv, jejich užitím i účinností a v neposlední řadě i přeposílání jednotlivých receptů a jejich shromažďování do sbírek. Velmi přínosné jsou detailní rozborů řady vybraných léčiv v autorčině překladu.

Hlavními hrdinkami druhého bloku *Case Studies* jsou tři urozené dámy, představující rozdílné sociální statuty, léčitelské postoje i osobní zkušenosti. Dorothea z Mansfeldu-Voderort (1482–1575) – *Dorothea of Mansfeld: A Mirror and Example for Rich and Poor* (s. 93–127) – je zastupitelkou skupiny vdov, které svůj život zasvětily péči o zdraví chudých; tento typ křesťanské charity se samozřejmě objevoval i v měšťanském prostředí. Dorothea v léčitelství vynikala a s prosbou o pomoc při zařizování vlastních výroben léčiv se na ni obracelo mnoho šlechticů. Téměř celý život ovšem bojovala s nepřilíh ideálními finančními poměry, které ovlivňovaly i možnosti její praxe; přesto se společně s níže zmíněnou Annou Saskou stala nejproslulejší a nejúspěšnější léčitelkou v římské říši.

Anna Saská (1532–1585), dcera dánského krále a poté manželka saského kurfiřta Augusta, stála na jedné z nejvyšších možných příček společenské hierarchie. Vynikala nejen organizačními schopnostmi, která se projevily mimo jiné i ve vedení laboratoří a léčitelské činnosti, ale i komunikační činorodostí. Její korespondence, z níž se dochovalo přes šest tisíc dopisů, se stala jedním z nejdůležitějších pramenů nejen pro kapitolu *Anna of Saxony and Her Medical „Handiwork“* (s. 128–167), ale pro celou knihu. Nadpoloviční většina jejich korespondentů byla ženského pohlaví a nejčastější téma dopisů představovalo zdraví a sdílení léčitelských rad a postupů. Nejrušnější korespondenční výměna probíhala mezi Annou a již zmíněnou Dorotheou z Mansfeldu, kterou považovala za svou učitelku a hlavní rádkyni.

Poslední z dam, jejichž životním osudům se autorka podrobněji věnovala, Alžběta Hessenská (z Rochlitz) (1502–1557), nepatřila k aktivním léčitelkám. Jak napovídá název studie – *Elisabeth of Rochlitz and the Experience of Illness* (s. 168–203) – byla představitelkou opačné skupiny, tedy skupiny příjemců. Obdobně jako Dorothea z Mansfeldu patřila ke skupině „bezvýznamných“ vdov, nicméně díky bezmeznému podpoře ze strany svého vlivného bratra, lankraběte Philipa Hessenského, netrpěla nedostatkem. Kvůli chatrnému zdraví, o něž posledních dvacet let svého života neustále bojovala, se u Alžběty z Rochlitz vystřídal velká škála více či méně významných lékařů, barbírů i léčitelek prostého původu. Ve své korespondenci s bratrem Philipem i šlechtickými léčitelkami detailně zachytila prožívání i příznaky svých neduhů. Ačkoliv i ona vlastnila destilační místnost, nechávala se přednostně zásobovat léky od věhlasnějších léčitelek a zároveň shromažďovala rozličné recepty, jejichž počet byl na konci jejího života impozantní.

Autorka recenzované knihy se nesoustředila pouze na výše přiblížené postavy, ale zmínila desítky dalších šlechticů, které se na svých panstvích provozovaly léčitelství;

nechyběla mezi nimi ani známá Filipina Welserová, jejíž věhlas však kvůli nižšímu původu nemohl přesáhnout lokální hranice. Jejich aktivita byla motivována nejen charitativním a náboženským citěním, ale plně korespondovala s raně novověkým stoupajícím zájmem o vědecký a technický vývoj. Fascinaci empirismem propadla řada vysoce postavených příslušníků královských dvorů celé Evropy. Alisha Rankinová dokázala, že zatímco pozorováním a experimentům na poli astronomie, matematiky, alchymie, nebo zeměměřičství se věnovali spíše muži, medicína představovala vzájemné pojitko mezi oběma pohlavími. V monografii nechybí přirozeně bohatý poznámkový aparát (s. 215–252) a neméně bohatý bibliografický seznam (s. 253–280), z něhož plných pět stran zabírá seznam manuskriptů a čtyři primárních pramenů, a na závěr užitečný index (s. 281–298).

BOHDANA DIVIŠOVÁ

Milan Novák – Michal V. Šimůnek. Zdraví nemocní říšští protektoři v Čechách a na Moravě. Lékařsko-historický příspěvek k biografiím Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha, Kurta Daluegeho a Wilhelma Fricka. Praha, Academia 2018, 286 stran

Recenzovaná monografie je velice důkladným, důmyslným a seriózním zpracováním drobnějšího, ovšem současně vysoce aktuálního tématu „nemoci mocných“. Jde o interdisciplinární studii dvou autorů, renomovaného a v zahraničí velmi uznávaného (a citovaného) historika vědy a jeho blízkého spolupracovníka z řad lékařů. Zaměřili na tělesný stav, zdravotní problémy a péči o ně v případech čtyř mužů, kteří se neblaze zapsali do českých soudobých dějin jako říšští protektoři (respektive zastupující protektoři). Čtyři muži ze špiček nacistické hierarchie, různého věku, různých předchozích kariér, různého stylu vládnutí (z koncepčního i každodenního hlediska) v protektorátu, různé míry (spolu)zodpovědnosti za nacistické zločiny v protektorátu i jiných oblastech říšské politiky a různých tělesných dispozic, zdravotního stavu a zdravotních problémů, jsou předmětem důkladného zkoumání jak z osobnostního a profesního, tak především zdravotního hlediska. Autoři vycházejí z velmi důkladné heuristické základny (archivní prameny z českých i německých institucí), předchozích zkušeností s tématem medicína a zdravotnictví ve třetí říši (množství relevantní sekundární literatury, vlastní výzkum) i dosavadní úspěšné spolupráce historika a lékaře na ožehavých tématech z doby „medicíny na scestí“. Výsledkem jsou čtyři důkladné biogramy, mezi nimiž pochopitelně na první pohled zaujme příběh Reinharda Heydricha (kapitola *Pacient č. 12555*, s. 61–175),

který ovšem ostatní nepřechází a nezastiňuje, ale tvoří s nimi logický a funkční celek. Proporcionálně zpracované a vnitřně vyvážené jsou také jednotlivé biogramy, zachycující osobnostní profil a kariérní postup jednotlivých (zastupujících) protektorů, kde opět žádná část nevyčnívá nad ostatními. Rovněž je třeba zdůraznit, že biografické a obecně historické pasáže jsou organicky propojeny s pasážemi o „anamnézách“ a „diagnózách“ jednotlivých pacientů také stylisticky, takže lékařská terminologie a způsob argumentace se nebije s primárně historiografickými pasážemi. Po obsahové stránce přinášejí jednotlivé biogramy i studie jako celek množství nových poznatků nejen k životopisům konkrétních osobností, ale především k obecnější otázce lékařské péče (překvapivě spíše ne-péče) o prominenty nacistického režimu, a tím bohatý srovnávací nebo výchozí materiál k obecnějším problémům jak medicíny ve třetí říši, tak třeba péče o prominenty v totalitních (ale i demokratických) režimech, včetně otázek tabuizace či naopak medializace zdravotních problémů politiků (aktuální i v nedávné minulosti nebo současnosti).

Monografie je jednoduše, ale pěkně typograficky vypravená, celkem bohatě doprovázená obrazovým materiálem a vybavená veškerými pomocnými texty (seznam zkratk, seznam vyobrazení, seznam pramenů a literatury, jmenný a místní rejstřík). Především díky výše uvedeným charakteristikám má dle mého názoru ohromný čtenářský potenciál jak v užších okruzích znalců dílčích disciplín, tak v širších odborných kruzích historiků i lékařů a současně mezi běžnými zájemci o tematiku, která – pokud by byla zpracována méně seriózně – může spadat spíše do okruhu kuriozit a senzací.

PETR SVOBODNÝ

Ondřej Durczak. *Důkazy objevů. Fotografie ve vědě v letech 1839–1939. Ostrava, Fotod, 2017, 207 s., 334 obr. ISBN 978-80-906937-0-8.*

Práce vychází z autorovy bakalářské práce z roku 2014, kterou vypracoval v Ústavu tvůrčí fotografie Filosoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, kde je v současnosti doktorandem; zde se soustředil na fotografování v přírodních vědách. Členěna je do 11 kapitol. První se věnuje předpokladům a historickým souvislostem vědecké fotografie v uvedeném období, druhá kapitola je o fotografii mimo viditelné spektrum záření, konkrétně v infračervené (IR) oblasti. Kapitola třetí je o mikrofotografii, další jsou o astrofotografii, použití fotografie v meteorologii, o letecké fotografii a fotogrametrii, o speleologické fotografii a pořizování snímků pod vodou a fotografii v medicíně, v zoologii, botanice, biologii a v kriminalistice. Kapitola

o studiu pohybu lidí a zvířat fotografickou cestou je nejrozsáhlejší. Jako zdroj použil autor knihy „klasiků“ dějin této tematiky (E. Wittlich, R. Scheufler, R. Skopec, V. Birgus). K dokreslení jsou v knize krátké medailonky V. Vojtěcha, K. V. Zengera, W. C. Röntgena, K. Kruise, V. Šafaříka, F. I. Staška, L. Weineka, K. Absolona, J. E. Purkyně, L. A. Bertillona, E.-J. Mareya či E. Macha. O Durczak opomněl polarografii, objev jediného českého vědce-laureáta Nobelovy ceny J. Heyrovského – fotografie zde hraje podstatnou roli.

Do recenzované knihy se vloudily drobné chyby: Silvestr Prát nebyl fyzik, ale botanik. Jan Böhm zemřel roku 1952. Humpry Davy byl spíše chemikem než fyzikem, pravda je, že v jeho době se nedělal velký rozdíl mezi disciplínami přírodních věd. Po formální stránce kniha splňuje požadavky na vědeckou publikaci, má vše, co k ní náleží (poznámkový aparát, jmenný rejstřík, soupis použité literatury včetně souhrnu v češtině, polštině, angličtině a němčině). Přeji knize úspěšný vstup do čtenářské obce, která může být překvapivě početná.

JIŘÍ JINDRA

Zoltán Oláh, Alena Furdová, Peter Strmeň a Vladimír Krásník. Očná klinika Lékařskej fakulty Univerzity Komenského od svojich začiatkov po súčasnosť. 100.výročie činnosti. *Bratislava, Samosato spoločnosť s. r. o., 2018, 208 s., 94 obr. ISBN 978-80-89464-34-0*

Knihy má sedm kapitol. V první z nich jsou uvedeny předpoklady vzniku bratislavské oční kliniky, i s „prehistorií“ v oční klinice v roce 1912 založené maďarské Alžbětinské univerzity, v jejíž lékařské fakultě se s výukou ale začalo až na podzim 1918; jádrem tehdejší oční kliniky byla státní nemocnice. Univerzita byla ovšem brzo rozpuštěna a založena nová Slovenská univerzita, brzy přejmenovaná na Univerzitu Komenského.

Druhá kapitola se věnuje počátkům činnosti Oční kliniky (OK) Lékařské fakulty (LF) Univerzity Komenského (UKo), pro niž podstatnou roli sehráli čeští lékaři. Profesor oftalmologie Roman Kadlický z Prahy položil základy nového lékařského pracoviště a výchovy budoucích slovenských očních lékařů. V jeho bratislavském týmu byli asistenti české i slovenské národnosti. Patřil k nim i první docent oční Anton Gala, který po Kadlického odchodu nastoupil na přednostenské místo OK, která fungovala bez ohledu na změněné politické problémy po celou éru Slovenského štátu. Když byly celostátně zrušeny staré tradiční univerzitní ústavy a místo nich začaly fungovat katedry a přibyla i katedra očního lékařství, OK LF UKo nadále

existovala. V roce 1946 došlo k přeměně trachomového oddělení na Kliniku pro infekční choroby oka a trachom; šéfem se stal Kadlického žák MUDr. Jozef Dérer, v té době docent, od roku 1948 profesor očního lékařství.

Autoři recenzované knihy tvrdí, že OK LF UKo se díky umu profesora Gala a MUDr. Wachsmanna stala v 50. letech pracovištěm evropské úrovně v oboru oční chirurgie. Praktické výsledky – vyléčení pacienti z bratislavské OK – zde byly, ale pověst evropské kliniky tvoří další faktory, např. mezinárodní spolupráce, která nebyla valná, ač za to OK nemohla kvůli politickým poměrům v republice. Teprve po listopadu 1989 se mohla plně rozvinout publikační činnost slovenských očních lékařů (a nejen jich), což lze vyčíst z publikační činnosti OK z let 1990–2017 v knize uvedené. A rozšířila se i mezinárodní spolupráce jinak, například účastí na vědeckých akcích či jejich pořádáním. Po profesoru Galovi převzal OK profesor Jozef Šuster (pro léta 1961–1976), jeho nástupcem se stal letitý asistent kliniky docent MUDr. Zoltán Oláh. Za jeho vedení vzrostla klinická chirurgická praxe. Pátým přednostou byl roku 1997 jmenován Oláhův dlouholetý zástupce docent Peter Strmeň, od roku 2004 řádný profesor. OK se přejmenovala na Kliniku oftalmologie LF UKo a Univerzitní nemocnice Bratislava (UNB) a tím se změnila i lokalita a provoz zařízení.

Současným přednostou se stal docent Vladimír Krásník, PhD., odborník na chirurgii oční sítnice.

Kapitola „Publikační činnost“ je v knize seřazena do desetiletých period, ale číselné údaje jsou tu občas nepřesné. Podle mínění recenzenta do soupisu literární činnosti pracovníků nepatří abstrakta příspěvků z domácích a zahraničních konferencí, neboť ne vždy jsou příspěvky v plném znění uveřejněny ve sbornících z konferencí. Dále, uvádět interní zprávy z výzkumů prováděných v OK není správné, jde o interní tisky běžně nedostupné.

JIŘÍ JINDRA

Medicína, farmacie a veterinární medicína v období vzniku Československé republiky

Tři roky po setkání v Ústí nad Labem se do Bratislavy 28.–29. června 2018 sjelo na padesát historiků, lékařů, farmaceutů a veterinářů, aby se zúčastnili 12. mezinárodního sympozia k dějinám medicíny, farmacie a veterinární medicíny, pořádaného tentokrát Lékařskou fakultou Univerzity Komenského v tradiční spolupráci s kolegy ze Slovenska, Moravy a Čech. S ohledem na „osmičkové výročí“ byla oznámena s podtitulem „Medicína, farmacie a veterinární medicína v období vzniku Československé republiky“ a referáty se orientovaly na problematiku medicíny vztahující se k událostem v našich zemích před sto lety.

Odborný program zahájilo krátké slavnostní uvítání, v němž účastníky pozdravil rektor Univerzity Komenského prof. Karol Mičieta, pod jehož záštitou se sympozium konalo, děkan Lékařské fakulty UK prof. Juraj Šteňo a proděkanka prof. Viera Štvrtinová. O významu historie pro odborníky zastoupených profesí pohovořili za čestné předsednictvo také doc. Ludmila Ozábalová a dr. Jozef Pokorný. Součástí zahájení se stal křest publikace Z. Oláh – A. Furdová – P. Strmeň – V. Krásnik: *Očná klinika LF UK od svojich začiatkov po súčasnosť. 100. výročie činnosti*. Velkou zásluhu na tom, že od tohoto čtvrtletního ranního uvítání až po zakončení sympozia v pátek časně odpodle se konference odvíjela ve svižném, pracovním a přitom nesmírně přátelském duchu, má nesporně velkou zásluhu prezident sympozia doc. Vojtech Ozorovský se svým organizačním týmem kolegyň a kolegů z Ústavu sociálního lékařství a lékařské etiky LF UK.

Jak bylo řečeno, všech 31 přednesených referátů se nějakým způsobem vztahovalo k historickému mezníku našich dějin, k roku 1918, přičemž byly soustředěny do logických bloků a dokonce většinou na sebe dobře navazovaly. První blok přednášek po A. Furdové, jež pohovořila o očnami kapkami právě pokřtěné publikaci, zahájil László Kiss (Čiližská Radvaň) referátem *Krátká história Lekárskej fakulty Alžbetínskej univerzity (1914–1919)*, v němž připomenul krátké dějiny třetí uherské univerzity, první na slovenské půdě, a hlavně její lékařskou fakultu fungující prakticky sice jen jeden rok, ale hostící na své půdě nejednoho pozdějšího „nobeláta“. Československou republikou založená lékařská fakulta v Bratislavě navázala na maďarskou Alžbětinskou univerzitu historickou legitimizací své existence a zrekvírováním majetku, nikoliv však ideově, jak ukázal M. Gogola v příspěvku *Ideoví predchodcovia Lekárskej fakulty UK v Bratislave?* (spoluautor Vojtech Ozorovský, oba z Bratislavy). Nenavazovala ani na trnavské učení z 18. století, jakkoliv trnavská univerzita vychovala řadu lékařů, ani na Istropolitanu z 15. století; proti maďarským tradicím se vyhranila a navazovala na tradice Karlovy univerzity. Ideové odkazy se ovšem proměnily koncem 30. let 20. století společně s propuštěním českých profesorů, o čemž svědčí pamětní medaile z roku 1940. Příklad odmítavého postoje maďarských profesorů k československé fakultě na nechuti dobrovolně předat cokoliv z inventáře kliniky Československému státu uvedla Eva Morovicsová (Bratislava) ve svém příspěvku *Psychiatrická klinika Lekárskej fakulty UK v 1. Československej republike*. Svůj referát opřela o archivní materiály a dobovou literaturu a přehledně představila proměny psychiatrické terminologie, budování ústavů a psychiatrických oddělení

i s počty lůžek, odborným vedením a pedagogickou činností českých profesorů na bratislavské psychiatrické a neurologické klinice. O vysoké aprobaci zakladatelů univerzitního vzdělávání na bratislavské lékařské fakultě svědčil i referát Evy Králové (Bratislava) *Vedecko-pedagogický odkaz zakladatele Ústavu lékařskej fyziky na LF UK v Bratislave prof. Viktora Teisslera*. Rovněž v referátu *Ústav pre lekársku chémiu LF UK v Bratislave (1922/1923) – prvě vysokoškolské chemické pracovisko na území Slovenska* Jozef Čársky (Bratislava) vyzdvihl působení pedagogů, jejichž myšlenkami je inspirováno studium biochemie dodnes.

Druhý blok uvedl K. Černý (spoluautorkou byla Ludmila Hlaváčková, oba z Prahy) referátem *Slovenští autoři v Časopisu lékařů českých (1862–1938) a čeští autoři v Bratislavských lékařských listoch (1922–1938)*, kde opět byl reflektován vztah a podíl českých a slovenských lékařů na budování nového společného díla. Referát autorek Marty Jirouškové a Jarmily Platové (Košice) *Nemocničná starostlivosť v Košiciach v rokoch 1918–1938* popisoval názorně změny, kterými československý stát po svém vzniku intervenoval v – do té doby neutěšené – nemocniční situaci na Slovensku, zvláště výstavbou státní nemocnice v Košicích, která se stala ve své době jednou z nejmodernějších v ČSR. Tereza Kopecká (Praha) v temperamentně podaném a emociálně silném příběhu *Izidor Kľafter a Pavla Kľafterová: Lékaři, pacienti, oběti* podala obraz manželské dvojice lékařů, kterým osud a politické okolnosti (oba byli Židé) v osobním i profesním životě připravil peklo, z něhož se dalo vymanit pouze smrtí. Šťastnější životopisy, osudy jednotlivých kardiologů v těchto nelehkých letech, představil Igor Riečanský (Bratislava) referátem *Zrod a počiatky slovenskej kardiológie, roky 1918–1938*. Obecněji

o zdravotním stavu obyvatelstva a způsobu, jak nový stát usiloval přejít od represivních a kontrolních opatření zdravotní policie k sociálnímu lékařství moderní doby, hovořila Silvia Capíková v příspěvku *Vybrané aspekty výchovy k zdraví v 1. ČSR a dnes* (autorkou vedle Silvie Capíkové z Bratislavy byla Eva Schnitzerová z Košic).

Odpolední, třetí blok přednášek byl věnován veterinární medicíně. Zahájil ho Jiří Jindra (Praha) referátem *Česká medicína, veterinární medicína a farmacie v letech 1918–1922*, ve kterém dokladoval solidaritu českých a moravských odborníků ochotou bez odmluv a odkladů nastoupit a personálně vypomoci tam, kde jich na Slovensku bylo potřeba. Pavol Gašpar (Senica) popsal vývoj a modernizaci nauky o zvířecích nákazách a veterinárním školství v evropských souvislostech referátem *Veterinárna medicína na Slovensku na prelome 19. a 20. storočí*. Ještě širší geografický rozměr měl přirozeně referát Evy Zatloukalové (Brno), pracující s dochovanými cestovními zprávami: *Cesty na zahraniční vysoké školy zvěrolékařské aneb profesori VŠZV na cestách v letech 1918–1938*, neboť profesori povolání vybudovat nové kliniky vyjížděli pro zkušenosti nejen do různých evropských zemí, ale také do zámoří. Společný příspěvek *Veterinárna laboratórna diagnostika na Slovensku za 1. ČSR* Alexandry Šlezárové a Jozefa Blechy (Bratislava, Košice) představila autorka. Stopy humánní a veterinární medicíny se v minulosti setkávají, obě navazují na Pasteura a Kocha a historie veterinářství se vyhraňuje na jatkách, proto tak významnou roli měla výstavba nových jatek v Bratislavě v letech 1925–1928, a pak v Rači. Dále hovořila o přechodu k povinné pasterizaci mléka a povinných prohlídkách ve 30. letech, institucionalizaci a vzdělávání v oboru hygieny potravin. Otázce vzdělávání a školení

se věnoval i následující referát Jozefa Kubince a Jozefa Blechy *Veterinárne vzdelávanie v období vzniku a počas trvania Československej republiky*, jenž přednesl J. Kubinec (oba autoři z Košic). Navázal J. Blecha uvedením dalšího kolektivního příspěvku, svého a Júliusa Molnára (Košice): *Absolventi štúdia veterinárnej medicíny na VŠV v Brne v rokoch 1919–1939 zo Slovenska*. Snahy zřídit vysoké učení veterinářské v Čechách v 19. století Vídeň nepodpořila a po vzniku republiky mohl výběr Brna působit překvapivě, ale Brno se nabízelo nejen svou centrální polohou, výhodnou i pro Slováky, založení vysoké školy v tomto městě mělo přispět i k jeho počestění. Blecha vypsal ze seznamu absolventů jména, která mohla patřit Slovákům, a doktor Molnár, ve svých 97 letech už pamětník, mu pomohl ze svých osobních vzpomínek určit, kdo byl Čech a kdo Slovák, a tak spolu došli k závěru, že počet procent absolventů ze Slovenska se lety zvyšoval.

Celý čtvrtý blok byl věnován památce nedávno zemřelého Ladislava Husára z Košic, autora referátu *K dejinám prvého veterinárskeho doktorátu*, za něhož příspěvek přečetl opět kolega Blecha. A. Bugarský prezentoval pozoruhodnou osobnost zvěrolékaře a vládního rady, který se vyznamenal mj. v opatřeních proti epidemii hovězího moru hrozící z Haliče v roce 1919: *Med. Vet. Rajmund Poštoľka, prvý šéf veterinárnej služby na Slovensku po prvej svetovej vojne* (k autorům jmenovitě vedle řečníka patřili ještě Jozef Pokorný a Jozef Blecha, ale podíleli se na něm ještě další z Košic). Další referáty čtvrtečního odpoledne se k hlavnímu tématu symposia vztahovaly poněkud volně, měly charakter spíše vzpomínkový. Velmi dramatické peripetie života svého pradědečka představil Michal Bada (Bratislava): *MVDr. Kirill Terentievich Gorjanov (1892–1976) a jeho*

životné osudy. Veterinář rodem z Ukrajiny, vedoucí sérologického oddělení v Dněpropetrovsku, prožil a přežil represálie NKVD i gestapa, evakuace, dobrodružné útoky, ukrývání a repatriace, závěr kariéry strávil jako veterinář ve výzkumném ústavu chovu drůbeže v Ivanke při Dunaji do roku 1967. Šárka Hejlová (Brno) představila významného představitele oboru hygiena potravin ve vzpomínkách a v obrazech *Profesor Miroslav Dobeš (1918–2008)*. J. Pokorný obsírně hovořil o historii doškolování veterinářů v monarchii od rakousko-uherského vyrovnání, za první republiky, ve Slovenském štátu a po válce, a poté o činnosti Institutu vzdělávání veterinárních lékařů v Košicích – *Šesťdesiat rokov inštitucionalizovaného vzdelávania veterinárnych lekárov na Slovensku* (vedle řečníka byli autory Ladislav Husár a Jozef Blecha, všichni z Košic). Nato zeširoka uvedl práci *Expertízy slovenských veterinárnych lekárov v rozvojových krajinách sveta* opět několika autorů z Košic (Ladislav Husár – Jozef Blecha – Pavol Gašpar – Jozef Kubinec – Jozef Pokorný a kol.). Se stejným názvem byla představena Jozefem Pokorným na symposiu i jedna s publikací prezentovaných posterem „Knížně publikácie v oblasti histórie veterinárnej medicíny vydané Inštitútom vzdelávania veterinárnych lekárov v Košiciach v edícii „Historia medicinae veterinariae“. Druhý poster, který měli účastníci příležitost shlédnout, měl titul „K organizácii a riadeniu veterinárnej činnosti v rokoch 1918 až 1968 v Bratislave“ (Ján Pleva – Jozef Pokorný – Ladislav Husár a kol., Košice).

Na odborný program v závěru odpoledne bezprostředně navazoval společenský večer, pečlivě hostiteli připravený a prodchnutý srdečnou atmosférou.

Páteční dopolední, už pátý blok přednášek se věnoval převážně farmaceutické

tematicke. Uvedl ji Robert Jirásek (Praha) příspěvkem *Domácí lékárna MUDr. Alberta Slavíka*. Podle zákona z roku 1906 směli lékaři, zubaři i veterináři pod určitými podmínkami otevřít svou „domácí“ lékárnu tam, kde nebyla v dosahu čtyř kilometrů lékárna veřejná. Vybavení a předepisované léky autor demonstroval na dochované pozůstalosti doktora Slavíka z Chlumu u Třeboně, mj. lékaře Emy Destinové. František Dohnal (Hradec Králové) sledoval *První kroky Československé republiky v oblasti vojenského zdravotnictví* hlavně z hlediska velmi komplikované a problematické politické situace ČSR v letech těsně po vzniku nové státní moci, kdy stále ještě pokračovaly boje o integritu historických zemí i s maďarskou rudou armádou a kdy polní zdravotnické zásobování bylo hodně odkázáno na improvizace. Vyslechli jsme životopis pedagoga farmaceutů M. Chalabaly *Významný představitel české a slovenské farmacie profesor Milan Chalabala* (autoři Ludmila Ozábalová a Tomáš Hamar z Bratislavy). Tünde Ambrus přednesla referát *Prvé vydanie Československého liekopisu a jeho postavenie v kontrole kvality liečiv* (podílel se na něm i Jozef Kolář, Brno), vydání lékopisu, jež letos slaví 70. výročí. V roce 1918 u nás platily zastarávající lékopisy rakouský a uherský, ale protože postarat se o závazné zabezpečení kvality léků bylo otázkou politické prestiže a protože nový lékopis měl odpovídat posunu v oblasti chemie a biologie, přípravě prvního československého lékopisu se od počátku věnovala odpovídající pozornost. V roce 1937 byl připraven k tisku, ale vyjít mohl až po osvobození od nacistické okupace. Lékárnické povolání v Horních Uhrách, z 80–90% v židovských rukou, nebylo pro Slováky snadné, získat koncesi se podařilo za uherské správy jen asi třem a „slovenská“ farmacie prakticky neexistovala. O to

záslužnější bylo působení profesora Bohuslava Poláka ve výuce farmacie na Slovensku, než byl „nevybíravě vyobcován“ v roce 1938. Tak lze shrnout referát Antona Bartunka (Košice) *Lékárnictvo na území Slovenska okolo roku 1918*.

Poslední, šestý blok přednášek byl opět věnován obecnější problematice. Katarína Pekařová (Bratislava) sledovala *Názory na očkovanie v slovacikálnej literatúre na prelome 19. a 20. storočí*, přičemž rozdělila svou práci na dva okruhy – články adresované lékařům pro lékaře a publikace pro širší veřejnost. Povinné očkování proti pravým neštovicím bylo uzákoněno roku 1876, proti záškrtu až 1946, ve 30. letech o něj byl sváděn „sisyfovský boj“, argumenty proti vakcinaci byly politické, náboženské i medicínské. Elena Ferencová (Bratislava) představila další pozoruhodnou osobnost v příspěvku *Priekopník pracovného lekárstva na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia v Banskej Štiavnici – MUDr. Imrich Tóth*. Tóth od roku 1882 v pozici hlavního důlního lékaře spravoval báňskou nemocnici, staral se o nemocné i o to, jak žili, a prevenci tzv. banské choroby, chronické otravy olovem, viděl v zlepšení hygieny i životního prostředí. Zaváděl dostupné koupelny, ochranné prostředky pro horníky, nechal postavit dýmovod nad městem a vysázet 10 000 ořechů, v jejichž ozdravné působení věřil. Na pohřeb roku 1928 mu přišlo 10 000 lidí z okolí Štiavnice. Poslední referát tohoto sympozia vypracovali autoři Silvia Capíková – Vojtech Ozorovský (Bratislava) v rámci grantu Zdravotnictví na Slovensku v letech 1918–1966. Referentka příspěvek *Dynamika zdravotníckej legislatívy na Slovensku v 1. polovici 20. storočia* odstupňovala etapami do vzniku ČSR, tedy rakouskou a uherskou legislativou, meziválečným obdobím se změnou paradigmatu a přechodem od zdravotně-

-policejního k sociálnímu lékařství, se závazky ke Společnosti národů a utvářením zodpovědných orgánů se snahou o odborné řízení a mezisektorový přístup. Následovala léta 1939–1945 s útlumem legislativních aktivit v oblasti ochrany zdraví. Roky 1945–1948 byly charakterizovány dekrety prezidenta se silou ústavního zákona, silnou legislativní aktivitou výkonné moci. Po roce 1948 se tvořily nové orgány místní státní správy, sjednocovala se soustava zdravotnických zařízení a porušení administrativních povinností se přísně sankcionovalo. Kodifikační aktivity vyústily do komplexu navzájem provázaných zákonů a předpisů, např. v zákon 20/1966 O péči o zdraví lidu. Capíková přehled uzavřela tezí, že legislativa reflektuje zájem představitelů státní moci o otázky zdraví obyvatelstva a že meziválečné období zrcadlí snahy mladé republiky o rozvoj různých dimenzí zdravotnictví, důraz na prevenci a snahu o vědecké řízení.

39. mezinárodní konference Historie matematiky

Skoro se nechce uvěřit, že tradiční setkání přátel historie na konferenci o historii matematiky bylo již devětatřicátým v pořadí. To letošní proběhlo ve dnech 24. až 28. srpna v prostředí poděbradského zámku. Program konference byl tematicky zaměřen na *Dopad první světové války na utváření a proměny vědeckého života matematické komunity*. Přes poměrně úzké zaměření konference, související se stoletým výročím ukončení tohoto celosvětového konfliktu, se konference zúčastnilo na 40 zájemců ze 4 zemí. Organizačně konferenci zajistil osvědčený tým pracovníků pod vedením prof. RNDr.

Každý blok uzavírala diskuze, desetiminutový limit referátů se mohl zdát příliš přísný k přednášejícím, ale protože ho ve velké většině zdárně dodrželi, jednání mělo spád příjemný pro posluchače a k diskusi byl vždy zanechán dostatečný prostor. Co nebylo vyřčeno, může být napsáno ve sborníku, který bude jistě brzy publikován, protože přednášející měli zároveň odevzdat písemnou verzi svých příspěvků. K úspěchu symposia přispěla tematická jednota, víceméně dodržena, a podle mého mínění i fakt, že přednášky neprobíhaly paralelně, jak bývalo dříve na těchto symposiích zvykem, ale v jedné dobře vybavené místnosti, takže posluchači mohli vyslechnout všechny referáty, o které měli zájem. Lze doufat, že podobné zásady se uplatní i za tři roky na 13. symposiu, uspořádaném pravděpodobně v Praze.

HANA MÁŠOVÁ

Martiny Bečvářové, Ph.D., z FD ČVUT v Praze.

Na konferenci zazněly tyto zvané přednášky (přednášející uvádím bez titulů):

Vojtech Bálint (Žilina, Slovensko): *Matematika v Maďarsku v období 1850–1940 (Dôsledky Rakúsko – Uhorského vyrovnania na spoločenský život, vznik Matematickej spoločnosti v Maďarsku a jej činnosť do roku 1940)*; Jindřich Bečvář (MFF UK, Praha): *Van der Waerdenova Moderne Algebra a Göttingen 1927/1928*; Martina Bečvářová (FD ČVUT, Praha) a Ivan Netuka (MFF UK, Praha): *Dopad první světové války na mezinárodní spolupráci matematiků (Historický úvod a Předválečné mezinárodní kongresy matematiků)*; Martina Bečvářová a Ivan

Netuka: *Meziválečná mezinárodní spolupráce matematiků (Meziválečné mezinárodní kongresy matematiků a Mezinárodní matematická unie)*; Martina Bečvářová a Ivan Netuka: *Meziválečná mezinárodní spolupráce matematiků (Mezinárodní komise pro vzdělávání v matematice a Fieldsova medaile)*; Stanislaw Domoradzki (University of Rzeszów, Polsko) a Margaret Stawiska (USA): *The position of the Jagiellonian University and its mathematical community before and after WWI*; Stanislaw Domoradzki a Margaret Stawiska: *The emergence of „two Warsaws“. Transformation of the University in Warsaw and the analysis of the role of young, talented and spirited mathematicians in this process.*

Roman Duda (Wrocław, Polsko): *Roots of modern Polish mathematics: an analysis of the cultural and historical background up to the end of WWI*; Antonín Slavík (MFF UK, Praha): *Kombinatorika v meziválečném období*; Jiří Veselý (MFF UK, Praha): *Vývoj matematiky v meziválečné době (1918 až 1938) v Německu (historie, důležitá pracoviště, nacistický a jeho vliv na matematickou komunitu)*. Abstrakta všech těchto přednášek si můžete prohlédnout na webové stránce konference <https://www.fd.cvut.cz/personal/becvamar/konference/index.html>. S kratšími příspěvky na konferenci vystoupili též Filip Beran: *Francoouzská poválečná matematika: zrod Bourbakiho*; Miloš Hauptman: *Několik poznámek k teorii kvazigrup*; Magdalena Hykšová: *Teorie her po první světové válce*;

Mariana Marčoková: *Rozvoj teorie ortogonálních polynomů v letech 1918–1939 v pracích Gábora Szegő a Josefa Korousova*; Jan Zeman: *Martin Jašek, plzeňský objevitel Bolzanovy funkce.*

Mezi konferenčními materiály, které obdrželi účastníci, byly i dvě knihy spojené jménem autorky. Byla to jednak více než čtyřsetstránková kniha „*Matematika na Německé univerzitě v Praze v letech 1882 až 1945*“ od Martiny Bečvářové a také téměř sedmisetstránková „*Matematika ve středověké Evropě. Pozdní středověk a renesance*“, kterou napsal kolektiv opět pod vedením Martiny Bečvářové. První vyšla v nakladatelství Karolinum v roce 2016 a druhá v nakladatelství ČVUT Česká technika v roce 2018. Za to, že vše běželo jako na drátkách, vděčí účastníci konference pracovníkům Ústavu jazykové a odborné přípravy UK pod vedením RNDr. Martina Melcera, Ph.D., pracovníkům kolejí a v neposlední řadě i sobě, neboť dokázali vytvořit mimořádně přátelskou pracovní atmosféru. Rozešli jsme se s příjemnými pocity a s nadějí, že se opět za dva roky v Poděbradech na jubilejní 40. konferenci sejdem a zveme mezi sebe i vás. Rezervujte si předběžně poslední srpnový týden a sledujte upřesňující oznámení. Těšíme se na vás.

Akce byla podpořena grantem GAČR č. 18-00449S.

JIŘÍ VESELÝ